

ВАЛАЦУЖЫЦЬ – ГУСЛЯРЫЦЬ:

МАТЭРЫЯЛЫ ДА СЛОЎНІКА АКАЗІЯНАЛЬНАЙ ЛЕКСІКІ
20-30-Х ГАДОЎ XX СТАГОДДЗЯ

ВАДЗЯНА-БЛАКІТНЫ. Складаны прыметнік ад *вадзяны* і *блакітны*; блакітны з вадзяным адценнем: ... *вочы вадзяна-блакітныя...* (М.Зарэцкі).

ВАДЗЯНІСТА-БЛАКІТНЫ. Складаны прыметнік ад *вадзяністы* і *блакітны*; блакітны з вадзяністым адценнем: ... *вадзяніста-блакітныя вочы ў задуменні ўпіраліся ў падлогу...* (М.Зарэцкі).

ВАЛАЦУЖЫЦЬ. Быць валацугам; утвараць дзеянне, уласцівае валацугу: *Узяў бы кій, пайшоў бы валацужыць...* (Т.Кляшторны).

ВАРАЖБІТНА. Чароўна, заварожана (ад назоўніка *варажбіт* або ад прыметніка *варажбітны*): *І зурна пералівала музычным варажбітна ўзбудзіла прастор* (А.Гурло).

ВАСІЛЬКОВА-БЛАКІТНЫ. Блакітны, як васілёк: *Праменні залатыя з васількова-блакітнага неба сыплюцца на мякка-жытнёвую зямлю...* (М.Нікановіч);

ВАСІЛЬКОВА-БЛАКІТНЫ. Складаны прыметнік ад *васільковы* і *блакітны*; (або) з блакітных васількоў: *Сустрэну я мілага, прыгожага свайго, надзену на галаву яму васількова-блакітны вянок...* (В.Каваль).

ВАСІЛЬКОВА-ЗЯЛЁНЫ. Складаны прыметнік ад *васільковы* і *зялёны*: *Васількова-зялёнаю ночкай я зрэбную вёску пакінуў...* (Я.Пушча).

ВАСІЛЬКОВАСЦЬ. Абстрактны назоўнік да *васільковы*; блакіт: *На чужыне не кажучь “маці” васільковасцю ціхіх вачэй...* (Я.Пфляўмбаўм).

ВЕЖЫЦЬ. Рабіць такім, як вежа (уздымаць); надаваць (праяўляць) уласцівасці вежы: *Лёскаат плугоў і кос ... будуць другіх вякоў вежыць новую высь* (А.Дудар).

ВЕКАПОМНА. Прыслоўе ад *векапомны*: *Каб звінелі вашы косы над зямлёю соннай ад начных да ранніх росаў звонка, векапомна* (Я.Купала); *Свярбязь далоні, мазалі, сціскаем векапомна стрэльбы* (Я.Пушча).

ВЕРБАЛОЗЗЕ. Кусты вербалозу: *Можна, звякне вербалоззе намі зробленай касой...* (А.Дудар).

ВЕРХАЛІСТЫ. Які мае верхнія лісты: *Верхалістыя бярозы паскідалі на дол слёзы..* (Н.Вішнеўская).

ВЕРШАПАЦЁМКІ. Пацёмкі (бязглуздзіца, бессэнсоўнасць) у вершах: *Нос разаб’еш у вершапацёмках, калі пройдзеш па палёх газэтавых* (А.Звонак).

ВЕСНАВЕЙ. Вясновы (цёплы) вецер (ад “вясной вець”): *Зараніцы-веснавеі маладую радасць ткуць* (А.Александровіч); *Веснавеем заліліся грудзі...* (Я.Бобрык); *О, веснавеі маладыя! Маёвых песень павады* (Я.Хмель).

ВЕСНАВЕЙНАСЦЬ. Абстрактны назоўнік да *веснавейны*; бадзёрасць: ... *праз некаторы час ён [А.Гурло] і сам губіць ранейшую бадзёрасць, веснавейнасць сваёй музы* (Н.Чарнушэвіч).

ВЕСНАВЕЙНЫ. Які (ад якога) вее вясной; бадзёры, радасны: ... “*Званы працы*” Гурлы – гэта *веснавейны* спеў ... (Н.Чарнушэвіч); *Энгельс, Маркс, Ласаль і Гейнэ чулі ў хвалях веснавейных гоман родны, дарагі* (А.Александровіч); *Цяжка сцішыць веснавейны гам* (Ю.Лявонны); *Ой, хутка гімнам веснавейным зальеца фабрык перагуд* (Ю.Лявонны); *Здаецца паданнем гадзіна пакут у час агнявы, веснавейны* (Ю.Лявонны); ... *голас – шум веснавейнага гаю* (Хв.Бужан).

ВЕСНАВЕЯЦЬ. Веяць вясной; быць веснавейным; абвявацца веснавеем: *Ой вы, поплавы, ў шэрай сярмязе веснавейце ў лагчыне імглістай!* (Я.Пушча).

ВЕСНАЛІСТ. Вясновы ліст: *Няхай жывуць – халодная вада, здаровыя зубы, савецкая раница і сакаўны весналіст* (М.Лужанін).

ВЕСНАПЕСНЯ. Вясновая песня (песня вясны): *Над палямі, над зялёнымі веснапесні жаўрука...* (М.Машара).

ВЕСНАПЛЫНЬ. Вясновая плынь (плынь вясны): *Веснаплынь! Мо каму й невядома, чым тут сэрца сялянкі гарыць?!* (П.Трус); *Ой, песні!.. Песні-веснаплыні...* (П.Трус); *Вас сустрэну свёй песняй, песняй-веснаплыню* (П.Трус).

ВЕСНАРУНЬ. Вясновая рунь (рунь вясны): *Веснарунь* (назва верша А.Бартуля).

ВЕСНАХОД. Ход (хада) вясны (ад “вясна ходзіць”); абуджэнне: Створана на ўзор узуальнага слова крыгаход. *Яна ідзе ў зялёнай пышнай руні, ў раздвойным шумным веснаходзе* (Ц.Гартны); *Каму веснаход гэты горак?* (У.Хадыка); *Апошнім прайдзець веснаходам мае наступныя гады* (У.Хадыка); *З вятрамі-веснаходамі памкнемся мы ў абшар...* (Ю.Таўбін); *Гэта – ў хвалях вясёлых чырвань пятагоніць жыцця веснаход* (З.Бандарына); ... *крыві веснаходам чырваніць зямля* (П.Шукайла); *Так даўна чаканы – здалёку прыйдзе на зямлю веснаход* (М.Машара); ... *і выславіць хочацца шолах жывы ... і выткаць у песні красу іх узорам, узорам, што ткаў тут калісь веснаход* (М.Машара); *Падслухаю казку жыцця, што лесу няе веснаход* (М.Машара); ... *хоць жыццё не цвіціць яшчэ макам ... але чую – звініць веснаход* (М.Машара); *Няма і следу веснаходу...* (М.Машара); *Веснаход ... і Адраджэнне* (М.Машара); *Кіньма думкай туды, дзе жыцця веснаход...* (М.Васілёк).

ВЕСНАЦВЕТ. Вясновы цвет (цвет вясны): *Веснацвет* (назва зборніка З.Бандарыны).

ВЕСНАШУМ. Вясновы шум (шум вясны): *Веснашумы прароча шумяць* (М.Машара); *Над ракой крыгаломы звіняць, і так хочацца стройна-прыгожыя веснашумы у вершы збіраць* (М.Машара); *Пяшчоты сонца так чароўны, жывы зялёны веснашум...* (М.Машара); *Веснашумаў перазваны палятуць услед за мной* (М.Машара); ... *і па ўсёй старонцы веснашум пяём* (М.Машара); *Чуеш, брат малады, як бурліў і звінч веснашум?* (М.Машара);

Чуеш, граюць веснашумы... (М.Машара); Ціхай светлаю пнячотай прывітаю *веснашум* (М.Машара).

ВЕСНІЦА. Набываць (праяўляць) прыметы вясны; абуджацца, расцвітаць: *Дык таму у грудзёх маіх весніцца сінявейная светлая рань* (М.Сямашка).

ВЕСНІЦЬ. Рабіць веснім (вясновым); рабіць такім, як вясна; абуджаць: *А туман пад мяжою прылёг, а ў поглядзе радасці весніць* (А.Вечар).

ВЕТРАВЕЙ. Вецер: *У зацішку з асакою ветравей варожыць* (П.Трус); *Над кубкам возера шліфована-шкляным, пад ветравей між кросен багавіння лілеі плакалі у хвалях сініх...* (П.Трус); *Ой, развейся, сум, у ветравеях* (А.Звонак); *Над садамі пялёсткі навесіў [месяц] і пусціў ветравеі па жыту* (Ю.Лявонны).

ВЕТРАВЕЙНА. Несур'эзна (“ветренно”); цьмяна: *Занадта ветравейна, цьмяна гучаць яны [сады вятроў] у нашы дні; ніяк іх не магу уцяміць, гучаць, як тыя авадні* (Я.Пушча).

ВЕТРАВЕЙНЫ. Які (ад якога) вее ветрам; несур'эзны: *А песні, ветравейныя песні заліваліся хохатам хваль* (Я.Пушча).

ВЕТРАВЕЯЦЬ. Ветрам веяць; быць ветравейным; зыконваць дзеянне, якое мае адносіны да ветравею: *Я хацеў, каб тэбе лёгка было ветравеяць, і сказаў: “Не трэба...”* (Я.Скрыган).

ВЕТРАМЁТНА. Ад словазлучэння “вецер мяце”; імкліва: *Плечы ў плечы, ветрамётна дзецюкі лятуць* (У.Дубоўка).

ВЕТРАСІНЬ. Сінь ветру (ветравая сінь): *Зацвілі на травах скроні ў ветрасіні, зацвілі увосень пад усмежкай зор!..* (П.Трус); *І заплача сэрца ў кволай ветрасіні* (П.Трус).

ВЕЧНАМАЛАДЫ. Які не старэе: *“Званы працы” Гурлы – гэта веснавейны спеў, гэта пяснярскі падарунак першым прывідам вечнамаладое пралетарскае вясны* (П.Чарнушэвіч).

ВЁРТ. Вярчэнне (ад вярцець): *Пад свіст гудкоў, пад вёрт калёс ... ваяк чырвоных легіён для бойкі слаўнае узрос* (Ц.Гартны).

ВІРАБУРНА. Побяслоўе ад прыметніка *вірабурны*; бурліва: *Вольных песень стыхійныя хвалі вірабурна прыволлем буяняць* (П.Трус).

ВІРАДУМНЫ. Які думае пра вір; якому хоць у вір галавой: *... я ж заўсёды была нічыёй, я была вірадумнай свабодай* (З.Бандарына).

ВІТАНЬ. Прывітанне (вітанне): *Мы прывезлі вітань з Беларусі...* (З.Бандарына).

ВІХОРЫЦЬ. Утвараць віхор, праяўляць уласцівасці віхору: *... хто неабуты-неадзеты, – віхром Кастрычніка віхорыць* (З.Бядуля).

ВІХРАВЕЙНЫ. Які (ад якога) вее віхрам: бурлівы, неспакойны: *Толькі Менск віхравейны ірдзее...* (А.Александровіч).

ВІХРАМЁТНАСЦЬ. Абстрактны назоўнік да віхрамётны; віхурнасць: *У віхрамётнасць завей варту лінкор наш выставіў* (С.Ліхадзіеўскі).

ВІХРАМЁТНЫ. Які мяце, як віхор (падобна віхору); імклівы, бурны *... віхрамётных пажараў уздымы...* (В.Маракоў); *І над рэчкай – бярозавы смех віхрамётнай праносіцца хваляй...* (В.Маракоў); *Калі дні віхрамётныя вабяць*

– толькі мне маладому і пляць (М.Сямашка); ... як шум **віхрамётны** вясёлых завей, убягае жаданы мой госць (Т.Хадкевіч).

ВІХРАСЛУПІЦЬ. Утвараць віхраслуп (віхор), праяўляць уласцівасці віхраслупу (віхору): ... жыццё **віхраслупіць** аэрапланамі... (М.Багун).

ВІХРЫСТА. Падобна віхору (як віхор): *Шчасцем агністым, вясняна-бурлістым думкі крыляца **віхрыста** угрунь* (А.Александровіч).

ВІХРЫСТА-РУСЫ. Складаны прыметнік ад *віхрысты* і *русы* : *З-пад хусткі выпайзлі дзве **віхрыста-русыя** пасмы валасоў* (Я.Скрыган).

ВІХУРЫСТА-ЗАВЕЙНЫ. Складаны прыметнік ад *віхурысты* і *завейны*: *Вы [думкі] ... **віхурыста-завейныя** ...* (Р.Суніца).

ВІХУРЫЦЬ. Надаваць (праяўляць) уласцівасці віхуры; рабіць (рабіцца) такім як віхура (у віхуру); кудлаціць: *А вецер мора кучаравіць, на дне **віхурыць** сенажаць* (У.Дубоўка); *Дарэмна, дарэмна, мой дружа [вецер], не **віхурыш** бяскрылае сіні* (Я.Пушча).

ВІШНЁВІЦЬ. Рабіць (рабіцца) вішнёвым (вішнёвага колеру): ... *а ў грудзёх сярмяжных, ой, **вішнёвіць** жар!* (П.Трус).

ВОГНІЦА. Утвараць дзеянне, падобна агню; гарэць, свяціць (як агонь): ... *працаю чыннаю **вогніца** шчасця ліхтар* (У.Хадзька).

ВОДАРЫЦЬ. Утвараць водар; пахнуць: *Не кінуў **водарыць** ля плоту паўднёвавейнасцю платан* (У.Дубоўка); *Мае песні **водараць**, як язмін* (У.Дубоўка); *Каліна **водарыла** белым цэтам...* (У.Дубоўка).

ВОЛЬНАГУЧНА. Прыслоўе ад прыметніка *вольнагучны*; (або) ад прыслоўяў *вольна* і *гучна*: *І алязіць [вёска] туды вокам арліным, каб узняцца на крыллях вясенніх, дзе разуць **вольнагучна** машыны...* (П.Трус).

ВУЛКАНІЦЬ. Утвараць дзеянне, характэрнае вулкану; праяўляць уласцівасці вулкану: ... *І зліюся з буйным рухам, з рухам зыркім, што **вулканіць**...* (Я.Журба); *Ой, ці ж спыніш такога бурлівага ... калі сэрца **вулканіць** прылівам...* (А.Вольны); *Мы не свечка прад Богам, а полым, што **вулканіць** працоўны народ* (М.Машара).

ВЫРЫС. Нульсэфіксальны назоўнік ад *вырысаваць*; абрыс: *І таму на вуснах ад усмешкі **вырыс**, што душой і сэрцам я сягоння вырас* (М.Лужанін); ***Вырыс** рук...* (А.Моркаўка).

ВЫСАД. Высадка: *І на бераг Камуны наш бліжыцца **высад!*** (Я.Падабед).

ВЫСІЦЬ. Рабіць высокім; узнімаць (увысь): *Вобразы ў смелых абрысах гордыя голавы **высіць*** (Я.Пушча).

ВЯЗНЯРКА. Назоўнік са значэннем асобы жаночага полу ад вязень: *Там Беларусь – закутая **вязнярка*** (Ю.Лявонны).

ВЯРТЛЯВІЦЬ. Рабіць вяртлявым; вярцець (круціць): *Жыцця не трэба клікаць, – яно між нас **вяртлявіць** ліст* (Я.Пушча).

ВЯСЁЛА-ГУЛЛІВЫ. Складаны прыметнік ад *вясёлы* і *гуллівы*: ... *зноў апаўеца [зямелька] мінулымі **вясёла-гуллівымі** строямі...* (М.Зарэцкі);

ВЯСЁЛА-РАДАСНЫ. Складаны прыметнік ад *вясёлы* і *радасны*: ***Вясёла-радасныя** твары* (М.Нікановіч).

ВЯСНЕЦЬ. Набываць (праяўляць) прыметы вясны; быць маладым: *Мне з вясной развітацца і сэрца не хопіць і нельга, – я радзіўся з вясны, каб вяснець да нябыту хвілін* (П.Сірата).

ВЯСНОВАСЦЬ. Абстрактны назоўнік да вясновы: *Зазвіні, зашумі, маіх дум вясновасць* (А.Звонак); *Яго [сэрца] я вясновасцю ўшчуніў* (У.Хадыка).

ГАРАЧА-САНЦАВЕЙНЫ. Складаны прыметнік ад гарачы і санцавейны: *Вы [думкі] й гарача-санцавейныя, і віхурыста-завейныя...* (Р.Суніца).

ГАРАЧКАВА. У гарачцы (як у гарачцы): *... так ён шаптаў гарачкава, і гас ягоны шэпт...* (З.Астапенка).

ГЛЫБІНЬ. Глыбіня: *Яны [лілеі] гайдаліся паволі, гайдалі цёмную глыбінь* (П.Трус); *Жыццё – глыбінь! На глыбіні ты бачыш цёмны свой адбітак...* (П.Трус); *... адвечнай цемні глыбінь яшчэ зары пунсова-сіняй не ўспела чырванню адбіць* (П.Трус).

ГЛЫБОКА-БЛАКІТНЫ. Складаны прыметнік ад глыбокі і блакітны: *І як прыемна ім [успамінам] аддавацца, плывучы па глыбока-блакітнай гладзі Дняпра...* (М.Зарэцкі).

ГЛЫБОКА-НУТРАНА. Складанае прыслоўе ад глыбока і нутрана або ад аказіянальнага прыметніка глыбока-нутраны: *І яшчэ, глыбока-нутрана, без слоў, думала Марыля аб нечым важным датычным да долі жаночай...* (М.Нікановіч).

ГЛЫБОКАСТРЫМАНЫ. Вельмі стрыманы: *Побач з Рачкоўскім пры сталі сядзеў спакойны глыбокастрымань, скаратар райкома* (М.Зарэцкі).

ГОЖЫЦЬ. Рабіць гожым (прыгожым): *... калыхаў ціш вякоў [ветрык] ад пары да пары, бы дзіцё сваё псеціў і гожыў* (З.Бядуля).

ГРАЙКІ. Які здольны (і)граць: *Жальцеся, грайкія струны* (Я.Купала).

ГРАФЯНКА. Дачка графа: *Дарутай звалася графянка* (М.Машара); *У мамкі – найміткі прыгоннай, – графянцы вернай ўсёй душой, апроч Даруты быў сын родны, які рос з графскаю дачкой. Старэйшы, праўда, за графянку на пару нейкіх год ён быў...* (М.Машара); *Не была сялянкаю, не мужычкай чорнаю, у муралі – графянкаю з безбярэжнай воляю* (М.Машара); *Ён – дзяцюк звычайны, яна ж – не графянка...* (М.Машара).

ГУЛКАЗВОННА. З гулкім званам; вельмі гулка: *... гудуць гулказвонна машыны...* (П.Трус).

ГУЛКАЗВОННЫ. Які гулка звніць; вельмі гулкі: *І пальеца гулказвонны тон цапоў у папавы* (П.Трус).

ГУЛЛІВА-РАДАСНЫ. Складаны прыметнік ад гуллівы і радасны: *Неяк ураз змяніўся ўсіхны настрой. Быццам нейкі гулліва-радасны промень працяў тую прыкрую цяжкасць, што гнётам вісела ў хацёнцы* (М.Зарэцкі); *Хіба не прыгожы гэтыя ... астатнія гулліва-радасныя выбухі заміраючага жыцця, гэтыя астатнія запозненыя асеннія кветкі?* (М.Зарэцкі).

ГУСЛЯРЫЦЬ. Утвараць дзеянне, уласцівае гусяру; іграць: *Гусярылі звонкія далі на п'яных струнах салаўёў...* (Т.Кляшторны).

ГУЧНАБЕЖНЫ. Які гучна бяжыць: *Ці гром гучнабежны пракоціцца ў хмарах, ці грукне над лесам пярун...* (Я.Колас).

ГУЧНАЗВОННЫ (ГУЧНА-ЗВОННЫ). Які гучна звоніць (звоніць): *А паводка гучна-звонная пеніць рэчкі бурна-грайна (З.Бядуля); Мароз скрыціць у гучназвонным гаі (З.Бядуля).*

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ